

History of Classical Philology. From Bentley to the 20th Century.

Eds. Diego Lanza and Gherardo Ugolini. Transl. Antonella Lettieri.

Trends in Classics – Scholarship in the Making. Eds. Franco Montanari and Antonios Rengakos.

Volume 2. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022.

Новата ем италијанска историја на класичната филологија била наградена во Италија во 2016, потоа пораснала во 2020 и конечно била преработена и преведена на англиски јазик во 2022. Ова издание на престижната издавачка куќа „Де Грујтер“ некако допре и до нас и вреди да се прикаже. Преводот е исклучително добар, но во книгава не се претендира ниту на сеопфатност, ниту на исцрпност, туку едноставно се прават искрени напори да се држи чекор со новото време. За жал, нејзиниот *spiritus movens* Диего Ланца не дочекал да биде објавена, па предговорот го подготвил неговиот ученик, колега и пријател Герардо Уголини, кој истовремено е автор на повеќето прилози. Предговорот е симболичен, нешто како кратка биографија на една величествена наука, од бабилонското и александриското детство до нејзиното созревање дури во 19., па и во 20. век. Книгава е поделена на три дела. Во првиот низ четири прилози од тројца автори се истражуваат почетоците на класичната филологија, во вториот е прика-

жан феноменалниот развој на класичните студии во Германија во 19. век преку четири прилози од двајца автори, а третиот е посветен на бурниот 20. век, со дури пет прилози од дури пет автори.

Во првиот прилог се обработува животот и делото на авангардниот британски филолог Ричард Бентли, а е вешто напишан од Франческо Лупи. Лингвистичките и поетските форми го привлекле многу повеќе од неговите претходници, па со моќна интуиција и методологија се втурнал во запазените фрагменти од древните автори, ја преткрил синафијата во анапестичките системи, ги разликувал доцнежните реторички вежби од оригиналните дела, го истакнувал оралното потекло на древната литература и особено на Хомеровите епови, не го поштедил сосема ниту Новиот Завет, извршил седумстотини интервенции на *вулгата* на Хоратиј, преминал од конјектурна опседнатост на метричка кај Терентиј, а и ја надградил емендацијата со атетеза во изданието на *Астрономика* од Манилиј. Не успеал да ги подготви

критичките изданија на Хомер и Новиот Завет, но внесувањето на *дигамата* во првиот случај и сведувањето на варијантите во вториот од триесет илјади на само двесте сигурно го вбројуваат како пронаоѓач на историскиот критицизам со големо влијание на развојот на класичната филологија и нејзините поддисциплини. Следи прилогот на Сотера Форнаро за Христијан Готлоб Хајне и влијанието на Гетингенскиот универзитет во новите текови на проучување на антиката на германско тло. Античката убавина, кабинетските проучувања на старините, митот кај примитивните Грци и отфрлањето на било какво „грчко чудо“, разликите со ученикот Волф во хомерските студии, Хумболтовите белешки од предавањата за Хомер и нивната реализација во класичната гимназија, како и влијанието врз Шлегел и неговиот „германски“ приказ на постхумната биографија на Хајне објавена од неговиот зет се камчињата од овој груб мозаик. Сепак, неспорна е улогата на Хајне во еманципацијата од теологијата на она што ќе стане „класична филологија“, како и во непристрасното проучување на грчката цивилизација, по што следел неизбежниот судир на две германски души на класичните студии, имено меѓу историчистите и идеалистите. Приредувачот на ова издание, Герардо Уголини, се зафатил со ликот и делото на легендарниот основач на *Altertumswissenschaft*, Фридрих Аугуст Волф, чиј придонес бил многу поширок од хомерските студии и ја направил Германија нов центар на класичните студии по англо-холандската доминација, па сè до средината на дваесеттиот век. Корисноста на неговите студии кај Хајне во Гетинген и на долгогодишниот педагошки ангажман на Универзитетот во Хале е очигледна. Неговото недовршено *opus magnum* „Пролегомена кон Хомер“ предизвикало различни реакции во Германија и пошироко, но останува епохално и покрај сериозните критики за неоригиналност. Особено е значајно затоа што текстуалниот критицизам изразен преку емендацијата на вулгатни текстови со конјектури и корекции го заменил со филолошки критицизам солидно базиран на историски основи. По потпаѓањето на Хале под Наполеонова власт и затворањето на универзитетот, по совет на пријателот Гете, Волф се оддал на изработка на есејот-манифест „Изложување на науката за старините“, со веќе јасни и опасни тенденции германскиот народ да се прогласи како единствен способен да го ревитализира духот на античките Грци. Сепак се нашол маргинализиран во Берлин кога дошол редот неговите идеи да се реализираат на тамошниот универзитет и во новиот модел на класична гимназија на Хумболт. Дефиницијата на науката за старините и претставата за литературна супериорност

на Грците јасно упатуваат на еманципацијата и сепарацијата од теологијата. Дисциплините во Волфовата енциклопедија се делат на *органон* (граматика, херменевтика и филолошки критицизам, но и уметноста на стилот и композицијата, која подразбира активно ползување на латинскиот јазик) и останатите дисциплини валидни до денеска, освен палеографијата и папирологијата, кои сè уште не биле развиени. Конечно, за Волф грчкиот јазик е драгоцен клуч за разбирање на автентичната и совршена човечност на старите Грци, врз основа на која требало да се градат модерните германски образование и култура. Во тој нов модел на класичната филологија, ригорозна и езотерична, нејзиниот студент макотрпно се стреми кон остварување на визија, речиси божествена епифанија, во која конечно се открива древната човечност. Но тоа не се нови и ексцентрични идеи, туку производ на зреење на германскиот академски дух, целосно оформен и во пруската образовна пракса реализиран од страна на Волфовиот пријател и неохуманист Хумболт. Истиот автор и приредувач на книгава во наредниот прилог полека и издржано ни го открива неговиот тукуречи маѓепсан лик, за кого, како и за неговите современици, старите и супериорно хумани Грци биле токму она што за нив во древноста биле олимписките богови. Повторно се нагласува предодредената блискост на германскиот народ со нив и неговата упатеност кон имитирање на древните парадигми во сè, па и во политичкиот живот, што било речиси единственото со што можело да се обновува Прусија по губењето на териториите западно од Елба. Универзитетот „Фридрих Вилхелм“ во Берлин бил успешно поставен на трислојна здравица: автономија на науката, единство на наставата и истражувањето, и универзалната идеја на хуманоста. Другиот епохален придонес на Хумболт во неговата специфична средина била класичната гимназија, толку значаен и заразен чекор на еманципација од теолошката диктатура, а сепак донекаде ирационален во опседнатоста со совршено хуманите древни Хелени. Авторот се зафаќа со опширно прикажување на овој обид за овозможување на солидно општо образование за сите ученици, без разлика дали ќе го продолжат и што ќе станат. Воопшто, класичната гимназија нуди учење како да се учи, а во лингвистичката сфера, цврст темел за изучување на многу јазици. Се разбира, концептов не бил дословно спроведен, но класичната гимназија некое време била единствен пат кон универзитетски студии, претежно за „аристократијата“. Критиката на Ницше е од сосема различен тип од практичната, која на преминот од 19. во 20. век успеала да го разбие монополот.

Вториот дел од оваа книга започнува со уште еден прилог на Сотера Форнaro, овој пат за помалку познатиот Карл Лахман. Неговото рedefинирање на текстуалниот критицизам составен од две етапи, рецензија и емендација, познато како „Лахманова метода“, одекнува до денес, а за основа ги има грешките во ракописите врз основа на кои се воспоставуваат стебла. До впечатлив *архетип* на текстот дошол во изданието на „За природата на нештата“ од Лукретиј, но недостатоците на оваа поедноставувачка метода ги обелоденил Тимпанаро во својата книга од 2004. Воопшто, посебен прилог посветен на овој интересен, но несудбоносен лик се чини непотребен, затоа што и неговиот придонес за германистиката и спротивставувањето со Јакоб Грим и други можело да се обработи во друга целина, пократко и поуредно. Повторно на ред доаѓа уредникот, со сосема уреден прилог за епохалниот спор меѓу Готфрид Херман и Аугуст Бек, односно меѓу т.н. „филологија на зборот“ и „филологијата на предметот“. Чудесниот Херман бил оформен од својот професор Рајц, кој ја следел традицијата на Бентли и други претставници на англиската и на холандската школа, но и од Кант. Бек на само 26 години го добил местото на Универзитетот во Берлин првобитно понудено на Херман и започнал блескава кариера, чија кулминација се неговите книги за јавната економија на древна Атина и за античката метрологија, како и сензационалната изведба на Софоклевата „Антигона“. Судирот меѓу застапниците на формалната и на историската филологија се разгорувал околу метриката на Пиндар и околу издавањето на грчките натписи, како и околу Милеровото (ученик и следбеник на Бек) либерално издание на Ајсхиловите „Евмениди“. Бек очигледно отишол прилично далеку во ослободувањето и величењето на филологијата како еднаква на историјата, всушност наука за сето познато на човештвото, и како различна, но комплементарна со философијата. Истиот уредник во следниот прилог се зафаќа со улогата на Ницше во развојот на класичната филологија и со контроверзијата околу трагичното во хеленската литература. Детално, дури и со непотребни повторувања го претставува залагањето на Ницше за философска обнова на класичната филологија, не само во „Раѓањето на трагедијата“, туку и во незавршениот манифест „Ние филолозите“ и во некои предавања пред студентите во Базел. Притоа го пофалува за разобличувањето на „филолозите молци“ (наспроти „филолозите кентаури“), јаловата формална филологија, германскиот образовен систем, изопаченото бегање во идеализирана антика, и воопшто на теоретските недостатоци и лажната самодоверба на класичната филологија

во деветнаесеттиот век. Но Уголини се впушта и во можеби не сосема рационална критика на оригиналниот уметнички израз на Ницше (наивност, стерилност, неодржливост...), нешто од што веројатно требало да се воздржи барем во вакво издание. Сепак, авторот на крајот признава дека ниту одбраната на објективната класична филологија од страна на младиот и поттикнат Виламовиц-Мелендорф, ниту контраодбраната упатена од страна на Вагнер и Роде не го спречила огромното задоцнето влијание на естетската и религиозна *антипоетика* (наспроти Аристотеловата) на Ницше врз класичните студии до денес. Наредно Уголини се занимава со *немезата* на Ницше, но пред сè *princeps philologorum*, големиот Улрих фон Виламовиц-Мелендорф. Неговиот општ придонес за Прусија, Берлинскиот универзитет, Бранденбуршката академија, пруските гимназии и целокупноста на класичната филологија е неверојатен како и неговиот опус. За среќа оставил биографија („Моите сеќавања“, 1929), а во делото „Историја на класичната наука“ (1921) ја дал прекрасната, од контроверзии неоптоварена и сè уште актуелна дефиниција на класичната филологија како супер-наука што се стреми кон осознавање на целината. Идеите на „тоталитетот“ и „историцизмот“, се разбира, не исклучувале субјективитет и интуиција, но тоа не е нешто посебно кај Виламовиц или во класичните студии, туку нераскинлив дел од човечкиот душевен стремеж. Неговото најзрело дело се двата тома на изданието на Еврипидовата трагедија „Херакле“, каде ја аплицирал својата нова херменевтичка метода, на воодушевување и на неговиот италијански ученик Пасквали, духовен татко и на приредувачите на ова издание. Виламовиц дал нова рационална дефиниција на античката трагедија, базирана на Аристотеловата, но без емендацијата на *катарзата*, а Уголини очигледно не чул за онаа на Петрушевски, која е сосема компатибилна. На крајот на ова поглавје е накратко прикажана пионерската и иноваторска преведувачка дејност на Виламовиц, која го следела Шлајермахеровиот модел на натурализација на текстот.

Третиот дел од изданиево го покрива дваесеттиот век, период кој започнува со своевидна декаденција, германската политичка рефлектирана во животот и опусот на Вернер Јегер, ученик и наследник на Виламовиц на Берлинскиот универзитет. Неговиот „трет хуманизам“ претставува враќање чекор назад, токму кон идеализирањето на старите Грци и нивната супериорна култура што се чинеше дека беа надминати од неговиот учител. Јегер се занимавал со Платон и Аристотел за да покаже дека меѓу нив нема никаков философски раскол, а со кападокиските отци (особено

со св. Григориј Ниски) за да го покаже континуитетот на грчкиот хуманизам во христијанството, на тој начин воспоставувајќи една нераскинлива нишка на западната наспроти другите цивилизации. Иако почнал да пројавува идеи за расна супериорност, од нацизмот куртулил со преселување во САД, каде продолжил со слична дејност и никогаш не ги раскинал врските со искушуваната татковина чија судбина одамна го болела. Јегеровото бегство од баналноста на историцизмот преку идеализирање на античка Хелада најјасно се гледа во неговата тритомна грчко-христијанска „Пајдеја“, која не е историја на хеленското образование, туку историска анализа на образованието како антрополошко прашање. Лучијано Босина се јавува за првпат во издание со студија за италијанскиот родоначалник Џорџо Пасквали, и тој ученик на Виламовиц. Имал доста интересен животен и творечки пат во бурни времиња, во судирот со Паул Маас и врз основа на доцни и ренесансни ракописи разлишал по малку несмасно некои постулати на текстуалниот критицизам (архетип, расипано предание, неколку авторски верзии), па дури и ја изведувал римската поезија од грчката, истакнувајќи го феноменот на алузијата во помладата и автономна наспроти ехото и имитацијата на постарата, но сепак најзаслужен останал со својата педагошка дејност. Прилогот е добро структуриран, но и доста долг и тежок за читање. Наменет првенствено за италијанската публика, веројатно требало да се изостави од англиското издание. Големо освежување, но и многу недоумици предизвикува студијата на Пасквале Масимо Пинто за папирусите како „новина“ во класичната филологија. Интересно и корисно е да се потсетиме на придонесот на папирологијата во расветлувањето на древните народи и цивилизации, возможно особено благодарение на египетската клима. Сафо, Алкман, Калимах, Херода, Менандар, Посидип, Ксенофон, Аристотел, Хиперејд, Емпедокле и Филодем се само дел од античките автори конечно или дополнително осознаени со расчитувањето на овие древни документи. Но, според зборовите на големиот Момзен, ерата на папирологијата дошла само по ерата на епиграфијата. За жал, во ова издание нема слична студија за неа, ниту за палимпсестите, ниту за ракописите воопшто (палеографија). До овој прилог се редее само хвалоспеви на основоположниците и великаните на класичната филологија како наука, па воопшто не беше очекувано дека на крајот ќе се премине на тематски прилози. Ова несомнено претставува сериозна слабост на книгава, но она што следи е уште поскандалозно. Станува збор за своевиден есеј од Андреа Родигиери за рецепцијата низ зборови и слики на

антиката во наше време. Се разбира дека авторот не можел да напише сеопфатна студија за улогата на класичните филолози во модерирањето на таа по природа екстравагантна перцепција, оти тоа би била посебна книга, но се поставува прашањето дали тогаш вредело да се подготви и објави во книгава само еден блед пресек, во кој нема простор за ништо друго освен за литературата, филмовите и преводите, згора на тоа со очигледна „позитивна“ дискриминација на италијанските. Во водите на пристојноста се враќаме со уште еден прилог на покојниот Диего Ланца, последен во ова издание, имено за перспективите на поствоената филологија, што е токму она со што се очекуваше да се спушти завесата побргу. Сепак не можеме да бидеме премногу одушевени, оти станува збор просто за пресек на главните трендови одразени во делата на Бруно Снел, Ерик Додс, Жан-Пјер Вернан, Бруно Центили, Никол Лоро, Валтер Буркерт и Мартин Вест. Не можеме да не се согласиме со општиот впечаток на авторот дека се наоѓаме во период на голема криза на класичните студии, во кој очигледно се случува нешто од што основоположниците стравуваа. Имено, лингвистиката, психологијата, антропологијата, етнологијата и ориенталистиката веќе немаат никаква почит за интегритетот на класичната филологија, толку насуштен за одржување на европскиот мит. Хиперспецијализацијата и хиперпродукцијата ги втераа традиционалните филолози назад во школката на нивните истражувања, а инцидентните модернизации кон кои некои прибегнуваат од време на време се само доказ за чувството на изгубена смисла. Глобализацијата без друго им го стеснува животниот простор, светот воопшто станува многу мал, а силата на плодниот интелект незапирливо се троши. Песимистичката нота на крајот од ова драгоцено издание не може да поколеба никого од вистинските посветеници, туку само да покаже дека класичните филолози се за навек обединети во свеста дека не се од овој свет.

На самиот крај е додадена избрана библиографија на триесетина епохални дела во класичната филологија, а по нив во еден пасус се наредени највредните истории на класичната филологија. Следат белешки за авторите и индексот на имиња. Бројот на печатни грешки е мал, но илустрации нема воопшто, што без друго претставува голем недостаток. Се разбира, некој ќе треба во иднина детално да го проучи кризниот период низ кој минуваме, а јас би бил задоволен доколку успеам да ја интегрирам историјата на класичната филологија од мојот занемарен и од центрифугални сили сè уште оптоварен регион.

Јовица Гроздановски